

**ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКАНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР
ВА ЁШЛАР ТАРБИЯСИДАГИ ЎРНИ.****Адхамов Зафар Акбарович**

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси
Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси ўқитувчиси (ORCID-
0009-0004-0961-3708)*

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда вояга етмаганлар ва ёшлар тарбиясида амалга оширилаётган давлат сиёсати соҳасида хусусан, маҳаллаларда вояга етмаганлар ва ёшлар тарбияси билан шуғулланишда кенг жамоатчиликнинг ҳамкорликда ишларни амалга оширишлари, оилаларда тарбияланаётган вояга етмаганлар ва ёшларни ижтимоий аҳволи таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: вояга етмаганлар ва ёшлар, ҳуқуқбузарлик, ижтимоий профилактика чора-тадбирлари, инсон қадри, “Ёшлар дафтари”, обод ва хавфсиз маҳалла, маҳалла еттилиги, ижтимоий профилактика.

Abstract: *In this article, in the field of state policy implemented in the education of minors and youth in Uzbekistan, in particular, the cooperation of the general public in dealing with the education of minors and youth in neighborhoods, the social condition of minors and youth educated in schools is analyzed.*

Key words: *minors and young people, delinquency, social preventive measures, human dignity, "Youth register", prosperous and safe neighborhood, neighborhood seven, social prevention.*

Тарбиявий ишлар, юксак одоб-ахлоқ меъёрлари кеча ва бугун ўйлаб топилган нарса эмас. Улар инсониятнинг минг йиллик тарихи, ота-боболаримизнинг неча-неча йиллар давомида, аجدодлар тажрибасига суянган ҳолда келажагимиз бўлган ёшларга маънавий-ахлоқий мерос сифатида ўргатилиб келинади.

Тарихга назар ташласак, фарзанд тарбияси нафақат ҳозирги кунда балки қадим ўтмишда ҳам жуда муҳим вазифа эканлигига алоҳида эътибор қаратилганига гувоҳ бўлишимиз мумкин.

Аждодларимиз мероси Зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто”да болалар тарбиясига алоҳида эътибор берилган. Уларнинг фикрича, тарбияли бола ҳар нарсага қодирдир. Яъни, тарбияли бола энг аввало интизомли бўлади. Интизом эса барча эзгу ишларнинг асоси эканлигига улар ишонишганлар.

“Тарбия,- дейилган “Авесто”да , - ҳаётнинг энг муҳим (таянчи) тиргаги бўлиб ҳисобланиши лозим. Ҳар бир ёшни шундай тарбиялаш зарурки, у аввало яхши ўқишни ва сўнгра эса ёзишни ўрганиш билан энг юксак поғонага

кўтарилсин”. Шу сабабли ҳам, фарзандларининг меҳнат малакасини оширишга, уларга хунар ўргатишга жиддий эътибор берганлар. “Болалар,- дейилган тарихий манбада,- ёш пайтиданоқ дарахт ўтқозиш, уй-рузғор қуроллари яшаш, ерга ишлов бериш ва чорва билан шуғулланишга ўргатилиши шарт”. Айнан мана шу даврда болалар яхши-ёмон нарсани тушуниб, англай бошлашгани, уларнинг мурғак қалбида Эзгулик ва Ёмонлик тушунчалари шаклланишини ота-боболаримиз теран англаганлар ва фарзандлари қалбида яхшилик уруғини ўстиришга ҳаракат қилганлар.

Ана шу ўлмас ғоялар маданий ёдгорлигимиз “Авесто”да ниҳоятда таъсирли ва асосли қилиб тасвирланган. Муқаддас манбада, юқорида номлари келтирилган юмушларни бажариш шарт қилиб қўйилган, мажбурий воситаларга айлантирилган.¹

Фарзанд тарбиясига муқаддас динимиз бўлган Ислом динида ҳам муҳим вазифа сифатида қаралган. Ислом таълимоти кишилик жамиятида ўз ўрнини топиб, унинг дунёвий ва диний ҳаётида амалий татбиқини топган илк саодат асридан бошлаб ёш авлод тарбиясига катта аҳамият бериб келади. Бу таълимот ва унинг йўл йўриқлари жамият асоси, уммат истиқболи саналган ёшларнинг ҳар томонлама комил инсон бўлиб етишишларини таъминлайди. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) марҳамат қилиб айтадилар: “Кишининг ўз фарзандини чиройли одоб-ахлоқ билан тарбиялаши кўп миқдордаги нафл садақа беришидан яхшироқдир” (Термизий ривояти). Бошқа бир ҳадисда: “Ота болага гўзал одобдан яхшироқ нарсани бера олмайди” (Термизий ривояти), дейилади. Буюк ҳамюртимиз Абу Али ибн Сино фарзанд тарбияси ҳақида васият қилиб, бундай деган эди: “Ёш бола таълим-тарбия оладиган жойда одоб-ахлоқли, туриш-турмуши намунали болалар бўлиши лозим. Зеро, ёш бола ҳар бир нарсани уларга тақлид қилиб ўрганади ва улар билан дўст бўлади”². Болаларнинг тарбияси ёшлигидан йўлга қўйилмас экан, катта бўлганидан кейин ҳам уни ўзгартириш мушкулдир. Шу сабабли болани ёш ниҳоллигидан эҳтиёткорлик билан парваришlash керак. Ота-она тарбиясининг аҳамияти ҳақида жаноб Расулulloҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ушбу ҳадиси шариф ворид бўлган: “Ҳар бир фарзанд мусулмон фитратида туғилади, лекин уни яҳудийга айлантириб юборадиган ҳам, насроний ёки мажусийга айлантириб юборадиган ҳам унинг ота-онасидир” (Имом Бухорий ривояти).³ Ислом дини таълимотида келтирилган ижтимоий тарбия ҳусусида гапирадиган бўлсак, ижтимоий тарбиядан мақсад – болани ёшлигиданоқ одамлар билан яхши муомала қилиш одобига ўргатиб, маънавий баркамол этиб вояга етказишдир.

¹ (“Авесто”. Ясна,19,43,68-Ҳотлар,-18,22,57,63,76,86,96 бетлар)

² Оилада фарзанд тарбияси. Усмонхон Алимов. 5-бет. Тошкент: «Мовароуннаҳр», 2019.

³ Оилада фарзанд тарбияси. Усмонхон Алимов. 51-бет. Тошкент: «Мовароуннаҳр», 2019.

Мамлакатимизда вояга етмаганлар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, уларни қонуний манфаатларини муҳофаза этиш, давлат сиёсати даражасига кўтарилган бўлиб, ҳуқуқий демократик давлат тараққиётининг ривожини ўсиб келаётган авлоднинг таълим ва тарбия даражасига боғлиқдир. Бунга эришиш учун эса аввало жамият аъзоларининг, шу жумладан вояга етмаган

ва ёшларнинг сиёсий, ижтимоий, маънавий ва ҳуқуқий савияси юқори даражада бўлиши талаб этилади.

Шу боисдан, вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлигининг олдини олишни кучайтиришга қаратилган аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев: “Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда, аввало, таълим

ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим. Ушбу мақсад йўлида ёшларимиз ўз олдига катта марраларни қўйиб, уларга эришишлари учун кенг имкониятлар яратиш ва ҳар томонлама кўмак бериш - барчамиз учун энг устувор вазифа бўлиши зарур. Шундагина фарзандларимиз халқимизнинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган буюк ва қудратли кучга айланади”⁴, - деб такидлаб, вояга етмаганларни тарбиялаш ва уларни Ватан равнақи йўлида хизмат қилувчи шахс сифатида етиштириш муҳим вазифалардан эканлигини кўрсатиб берди.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларга эътибор қаратадиган бўлсак, уларнинг аксарияти ижтимоий соҳага йўналтирилганини кўришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси камбағалликни қисқартириш ва бандлик вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси ёшлар сиёсати ва спорт вазирлигининг 2023 йил 30 март куни “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш механизмларини белгилаш тўғрисида”ги қўшма қарори қабул қилинди. Мазкур қўшма қарорга кўра ижтимоий соҳани ривожлантириш бўйича “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида республика маҳаллаларида ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил ёхуд ҳуқуқбузарликдан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар билан кунлик

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Ички ишлар органлари ходимлари ва фахрийларига табрик йўллади // <https://xabar.uz/jamiyat/prezident-iio-xodimlariga-tabrik-yolladi>

якка тартибда ишлаш бўйича манзилли чора-тадбирларни амалга ошириш белгиланган.

Мазмунига кўра, “Ижтимоий профилактика” – ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш мақсадида ҳуқуқбузарлик содир этиш ва ҳуқуқбузарликдан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг ижтимоий-маиший муаммоларини манзилли ҳал этишга қаратилган якка тартибдаги ташкилий, ҳуқуқий, психологик, тиббий ва иқтисодий ёрдам кўрсатиш чораларини ўз ичига қамраб олади.

Шунингдек, мазкур қўшма қарорга кўра ижтимоий профилактиканинг субъектларининг ҳар бирига вояга етмаган ва ёшлар билан ишлаш бўйича вазифалар юклатилган. Жумладан, мазкур қўшма қарорга кўра Ижтимоий профилактика субъектларининг функционал мажбуриятлари кўрсатилган бўлиб, мазкур мажбуриятларнинг бажарилиши вояга етмаган ва ёшларни назоратсиз ва қаровсиз қолишини, ҳуқуқбузарликлар содир этилишини ҳамда ҳуқуқбузарликлар қурбонига айланиб қолишини олдини олади ва келгусида ижтимоий жиҳатдан тўқис оилада камол топиши уларни таълим-тарбиясига ижобий таъсир кўрсатишига омил бўлади.

Энг муҳими, жойларда вояга етмаганлар ва ёшларнинг ҳуқуқий онгини ошириш, уларни соғлом турмуш тамойиллари асосида тарбиялаш орқали ижтимоий жиҳатдан хавfli хатти-ҳаракатлар содир этилишининг барвақт олдини олиш бўйича амалиёт йўлга қўйилди⁵.

Шунингдек, мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида “маҳаллабай” ишлаш тизимини янада кучайтириш масалалари юзасидан видеоселектор йиғилишида “Маҳалла бешлиги” тизими ўзининг ижобий самарасини бераётганлиги қайд этилиб, бу билан тўхтаб қолмаслик, маҳаллани жойларда аҳоли муаммоларини чинакам ҳал қиладиган институтга айлантириш зарурлиги таъкидланди. Президентимиз фармонига кўра эндиликда маҳалла бошқаруви янги ёндашувлар асосида ташкил қилиниши, амалдаги “бешликка” солиқчи ва ижтимоий ходим ҳам қўшилиб, биргаликда ишлайдиган “Маҳалла еттилиги” тизими яратилиши, аҳолини дафтарларга киритиш, моддий ёрдам, субсидия ва кредитлар ажратиш каби маҳалланинг ўзида, коллегиял ҳал қилиниши бўйича вазифалар белгилаб берилди.

Шунингдек, мазкур Фармонга кўра ижтимоий профилактиканинг субъектларининг ҳар бирига вояга етмаган ва ёшлар билан ишлаш бўйича вазифалар юклатилган.

Таҳлилларга кўра, Жорий йил давомида ёшлар ва вояга етмаганлар ўртасида содир этилган 35 150 та жиноятлар 6043 та маҳаллаларда 35420 мартотаба йиғилишларда кенг жамоатчилик вакиллари билан муҳокама қилинди. Ушбу йўлга қўйилган тизимли чора-тадбирлар натижасида ёшлар

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Ички ишлар органлари ходимлари ва фахрийларига табрик йўллади // <https://xabar.uz/jamiyat/prezident-iio-xodimlariga-tabrik-yolladi>

ўртасидаги жиноятчилик кўрсаткичлари жорий йилнинг декабрь ойида, июнь ойига нисбатан 14,8 фоизга камайишига эришилди.

Тизимли чора-тадбирлар натижасида ўтган йилнинг ўзида ёшлар тадбиркорлиги учун 4 триллион сўм кредит берилиб, 150 мингта лойиҳа ишга туширилган, 325 мингта иш ўрни яратилган. 43 минг гектар экин майдони ажратилиб, 435 минг ёшлар бандлиги таъминланган. 32 мингдан зиёд ёшларга субсидия орқали асбоб-ускуна, меҳнат қуроллари ва компьютер олиб берилган. Ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича ҳам кўп ишлар қилинмоқда. Жумладан, ўтган йили 130 минг талабага 1 триллион 700 миллиард сўм таълим кредити берилди, хотин-қизларнинг магистратурада ўқиши бепул бўлди. 53 минг нафар эҳтиёжманд талабага контракт пуллари, 15 мингдан зиёд ёшларга ҳарбий хизмат ва 13 минг нафарига чет тиллари бўйича имтиҳон харажатлари тўлаб берилди.

81 минг талабага уй-жой ижараси тўлови ажратилди. “Ёшлар дафтари” орқали 300 минг ёшларга қарийб 600 миллиард сўмлик ёрдам кўрсатилди.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз керакки, ҳозирги пайтда вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш долзарб муаммолардан биридир. Чунки келгуси ишларнинг давомчилари айнан ўсиб келаётган ёш авлоддир, улар давлатнинг келажагини белгилайди. Вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун, аввало уларнинг келиб чиқиш сабабларини аниқлашимиз ва бартараф этишимиз мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, жойларда умумий профилактикадан унумли фойдаланиш ва буларни юритишда ёшлар тарбиясига бевосита маъсул шахслар ва ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликни яхши йўлга қўйилиши ижобий натижаларни беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 21 декабрдаги “Маҳалла институтининг жамиятдаги ролини тубдан ошириш ва унинг аҳоли муаммоларини ҳал этишда биринчи бўғин сифатида ишлашини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-209-сон Фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси камбағалликни қисқартириш ва бандлик вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси ёшлар сиёсати ва спорт вазирлигининг 2023 йил 30 мартдаги “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш механизмларини белгилаш тўғрисида”ги қўшма қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 20 декабрдаги Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига мурожаатномаси.

4. Авесто. Тарихий - адабий ёдгорлик. А.Маҳкам таржимаси, Т.:Шарқ, 2001.- Б.- 18,19, 22,43,57,63,68,76,86,96 бетлар.
5. Оилада фарзанд тарбияси. Усмонхон Алимов. Т.: Мовароуннаҳр, 2019. 5,51-бетлар.
6. Ж.Р.Ўроқов. Ёшлар ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда оила ва таълим тарбиянинг ўрни. *ournal of new century innovations*. <http://www.newjournal.org/> Volume-82 21_Issue-3_January_2023